

הכנס המדעי ה-15
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ד

חינוך ומפגשים בין-תרבותיים

יו"ר: דוד מיטלברג

רונדה סופר, ליאה א'חלדזה, תמר שינג'אשבילי, תמר ג'וגואה, רוסודן פיפיה

**Rhonda Sofer, Lia Akhaladze, Tamar Jojua, Tamar Shinjiashvili,
Rusudan Pipia**

**חקר התהליכים של רפורמה בתוכנית הלימודים של הכשרת מורים בנושא
חינוך רב-תרבותי באוניברסיטה בגאורגיה**

**Examining curriculum reform processes in teacher-training for
multicultural education in a Georgian university**

יישומה של תוכנית בין-לאומית לרפורמה בתוכנית הלימודים במוסדות להשכלה גבוהה הוא מורכב מאוד ומהווה אתגר. השלבים של הרפורמה בתוכנית הלימודים כוללים הגדרת התחומים בהם ייעשה השינוי, עיצוב תוכנית הלימודים, מינוף התוכנית במוסדות השונים המשתתפים בפרויקט, וקבלת תמיכה ברפורמה מצד כל סגל האוניברסיטה – החל בהנהלה וכלה בסגל זוטור.

מחקרים רבים בחנו תהליכים המקדמים או מעכבים רפורמות בתוכניות הלימודים. התהליכים המקדמים הם: חזון משותף; מעורבות של בעלי תפקידים; תקשורת שקופה ויעילה; הכלה והעצמה של אנשי סגל סטודנטים; מנהיגות יעילה; עבודה המבוססת על שיתוף פעולה.

המחקר מייצג חקר מקרה המנתח תהליכים הקשורים ליישומה של תוכנית "פיתוח דגם בין-לאומי לרפורמה בתוכנית הלימודים בחינוך רב-תרבותי" (DOIT) בתמיכתו של פרויקט TEMPUS האירופאי. המטרה העיקרית של DOIT היא לבנות תוכנית המקדמת רפורמה לחינוך רב-תרבותי וחינוך לזכויות הילד בתוכניות הלימודים של הכשרת מורים בישראל ובגאורגיה. DOIT מאחדת יותר מ-100 אנשי מקצוע ב-26 מוסדות שונים בשבע מדינות. התוכנית כוללת פיתוח של קורסים, סדנאות העשרה והכשרה לאנשי סגל, פעילויות חוץ-כיתתיות ופיתוח חומר לימוד חדשני. בין אוקטובר 2012 עד יולי 2013, חמישה צוותי עבודה בין-לאומיים של DOIT יצרו חמישה קורסים המקדמים היבטים ועקרונות שונים בחינוך רב-תרבותי. עד שנת 2015, ייושמו במוסדות השותפים ב-DOIT 50 קורסים לפחות. אלפי סטודנטים צפויים ליהנות מהקורסים ואלפי אנשי סגל כבר נהנים מסדנאות וכנסים של DOIT.

המחקר הוא חקר מקרה המתבסס על שיטות איכותניות. לפי שיטת ניתוח חקר מקרה, המחקר זיהה סוגיות תאורטיות שעלו בתהליך היישום של הרפורמה באוניברסיטה הממלכתית של סוחומי (SSU), אחת האוניברסיטאות החברות ב-DOIT בגאורגיה. המחקר נערך בין דצמבר 2011 ליוני 2013. צוות החוקרים ערך ראיונות פתוחים עם בעלי תפקידים בכירים ועם אנשים סגל בנושא עמדות ומדיניות כלפי רפורמה בחינוך רב-תרבותי בתוכנית הלימודים. בנוסף, החוקרים של DOIT ב-SSU כתבו יומני שדה המתארים את התהליכים והשלבים של רפורמה בתוכנית הלימודים באוניברסיטה. התהליכים המוזכרים בספרות המחקרית כמקדמים רפורמות בתוכנית הלימודים, התקיימו במהלך היישום של תוכנית DOIT ב-SSU והביאו להצלחתה. הרפורמה בתוכנית הלימודים התרחשה הן בתואר ראשון והן בתואר שני. ישנם קורסים של DOIT שהפכו לחלק מתוכניות הלימודים בחוג להוראה בבתי-ספר יסודיים, וכן בלימודים לתואר שני בהיסטוריה ובשיטות הוראה. בנוסף, נפתחה תוכנית חדשה ביחסים בין-תרבותיים לתואר ראשון הכוללת מספר קורסים של DOIT.

מילות מפתח: רפורמה בתוכנית הלימודים, חינוך רב-תרבותי

יהודים וערבים בסדנה לבניית קבוצות – מה הם אומרים לנו?

Jews and Arabs in a team building workshop – What do they tell us?

באורנים לומדים יחד סטודנטים יהודים וערבים, ואחת השאלות המסקרנות היא האם עמדותיהם הבסיסיות של הסטודנטים עוברות שינוי כלשהו במהלך לימודיהם כתוצאה מהמפגש הזה.

במחקר שנערך במכללה על-ידי בוימל, זאבי ותותרי ב-2009 ("מה לומדים סטודנטים יהודים וערבים אלה מאלה", כותבים החוקרים:

בחנית הנושאים שלמדו הסטודנטים על ה"אחר" בתקופת לימודיהם והתבונות שהפיקו מלימודים אלה מצביעות על כך שכמעט בכל הנושאים לא רכשו הסטודנטים תובנות רבות או משמעותיות אודות ה"אחר". קבוצת הנושאים שזכתה לציון הנמוך ביותר, מבחינת הידע והתבונות שנרכשו אודותיהם, היא קבוצת הנושאים הטעונים העוסקים ביחסי יהודים-ערבים בעבר ובהווה.

במסגרת לימודי התואר השני משתתפים הסטודנטים הלומדים בתוכנית "ניהול וארגון מערכות חינוך" בסדנה לבנייה ופיתוח של קבוצות וצוותים. בסדנה זו הם נדרשים לכתוב יומן רפלקטיבי המתייחס לכל מה שמתרחש בקבוצה במהלך המפגשים השבועיים, תוך דגש על מקומם המנהיגותי בקבוצה והשפעתם על הקבוצה, כמו גם השפעת הקבוצה עליהם. חלק מהסדנה מתנהל במתכונת של סדנאות טביסטוק (Tavistock) תוך הישענות על מודל העבודה של ביון והפרשנויות המתלוות למודל זה. בשל העובדה שבקבוצות נמצאים יהודים וערבים (מוסלמים, נוצרים, דרוזים, בדווים וצ'רקסים), הנושא הדתי-לאומי הוא אחד מהנושאים המרכזיים שהמשתתפים מביאים לקבוצה. אלא שבפועל, המשתתפים מגלים זהירות רבה בנושא זה, ובדרך כלל מנחה הקבוצה הוא זה שמציף את הנושא באמצעות שיקופים ופרשנויות שהוא נותן לקבוצה במהלך תהליך בניית הקבוצה ופיתוחה. שיקופים ופרשנויות אלה גורמים לא אחת לקבוצה "להתאחד" נגדו מכיוון שהוא מאיים על ה"אנחנו" הקבוצתי.

בעוד שבחדר הכיתה מנסה הקבוצה להתמודד עם הנושא של יהודים-ערבים בזהירות רבה, הרי שביומנים הרפלקטיביים ניתן למצוא חומרים עשירים יותר שיש בהם כדי להאיר סוגיות עקרוניות הנוגעות ללימודים של סטודנטים ערבים באורנים. כך סיפרה סטודנטית דרוזית:

ישבנו כמה סטודנטים על הדשא במהלך מלחמת עמוד ענן. באה חבורת נערים מהדרום, ראו אותנו והבינו לפי הלבוש שאנחנו ערבים. התחילו להקניט אותנו ולהסתובב סביבנו ולהשפיל אותנו, זה נתן הרגשה רעה מאוד. גם באחד הקורסים שלמדנו ראינו לפי הציונים שקיבלנו שאנחנו הערבים אפילו אם נתאמץ לא נהיה שווים ליהודים [...] כשראיתי את הציונים שלי בקורס שלו התביישתי אפילו לספר כמה קיבלתי, אולי בשנה הבאה אעשה קורס אחר במקום קורס הבחירה שלו.

סטודנט דתי כתב ביומנו כי למרות שהוא לומד באורנים כבר שנה שישית ברציפות (כולל לימודים לתואר ראשון), זו הפעם הראשונה שמזדמנת לו היכרות קרובה עם אנשים מהמגזר הערבי, ומפתיע אותו לראות עד כמה יש דמיון בין עולמו לעולמם, ועד כמה ניתן ללמוד מכולם.

מטרת ההצגה היא לאפשר לנו, ולו לרגע, להביט במראה בה נשקפים אלינו יחסי יהודים-ערבים במכללה, ולשאול את עצמנו האם זו התמונה שהיינו רוצים לראות, ואם לא, מה אנו כמכללה יכולים לעשות אחרת מכפי שאנו עושים היום בהיבטים של הכרת ה"אחר", הקשבה, וקיום דיאלוג אתו במהלך תקופת הלימודים כחלק מתהליך שייתן ביטוי לערכים בהם אנו מאמינים ולתפיסת עולמנו הדמוקרטית.

מילות מפתח: יחסי יהודים-ערבים, תחושת קיפוח, תהליך סדנאי, הקשבה, יומן רפלקטיבי

**הקשר בין עמדות תלמידים מקהילות אתנו-לשוניות שונות לגבי לימוד השפה האנגלית
לבין הישגיהם בחטיבות הביניים***

**The relationship between attitudes of students from different ethno-
linguistic communities towards the study of English and their
achievements in Arab junior high schools**

עבודה זו נועדה לבחון מספר סוגיות תאורטיות הקשורות לזיקה בין עמדות של לומדים מקהילות אתנו-לשונית שונות לגבי לימוד השפה האנגלית לבין הישגיהם בלימוד השפה.

המיעוט הערבי בישראל כולל תת-קבוצות אתניות (דרוזים, נוצרים ומוסלמים) העושות שימוש בשפה האנגלית בצורה שונה ומעניקות לתרבות האנגלית דרגות שונות של חשיבות. על-פי הספרות המחקרית, נוצרים מייחסים חשיבות גבוהה לשפה האנגלית שכן זוהי שפתו של העולם המערבי הנוצרי. הדרוזים, החיים בסמיכות לערים יהודיות ונמשכים במיוחד לעולם היהודי והמערבי, גם הם מייחסים חשיבות רבה לשפה האנגלית. לעומתם, המוסלמים מסתייגים מלימוד השפה האנגלית בשל המאבק בין העם הפלסטיני לבין ממשלת ישראל והעולם המערבי שמיצגים, לתפיסתם גם על-ידי השפה האנגלית.

השערות המחקר היו: (1) משתנים דמוגרפיים (תעסוקת ההורים, השכלת ההורים, גיל ומגדר של התלמיד ומידת דתיותו) ישפיעו על הקשר בין עמדותיהם של התלמידים והישגיהם בלימודי השפה האנגלית; (2) קיים קשר בין המצב הסוציו-אקונומי של הורי התלמידים לבין עמדותיהם לגבי לימוד השפה האנגלית; ו- (3) יימצא קשר בין שייכות אתנית לבין עמדותיהם של התלמידים והישגיהם בלימודי השפה האנגלית, כך שתלמידים נוצרים יבטאו עמדה חיובית יותר כלפי לימוד השפה האנגלית והישגיהם בלימוד השפה יהיו טובים יותר בהשוואה לתלמידים דרוזים ומוסלמים.

שיטת המחקר התבססה על ניתוח כמותי של שאלון עמדות שחובר לצורך המחקר. אוכלוסיית המחקר כללה 301 תלמידים בארבע חטיבות ביניים בכפרים מג'אר, ראמה וסג'ור. בבתי ספר אלה, כמו גם בשלושת הכפרים, חיים תושבים משלוש קבוצות אתניות (דרוזים, נוצרים ומוסלמים), למעט אורט סג'ור, בו לומדים רק דרוזים.

הממצאים העיקריים מצביעים על הבדלים מובהקים בין תלמידים מקהילות אתנו-לשוניות שונות, הן בעמדה שביטאו כלפי לימוד השפה האנגלית והן בהישגיהם בלימודי השפה. תלמידים נוצרים ביטאו עמדות חיוביות יותר והישגים היו גבוהים יותר בהשוואה לתלמידים דרוזים ומוסלמים. המשתנים שנמצאו כמשפיעים על עמדות התלמידים באופן מובהק הם שייכות אתנית, מגדר ומידת דתיות. באופן כללי ניתן לומר כי מודל המחקר נתמך על-ידי המחקר. נמצא גם כי עמדותיהן של בנות כלפי השפה האנגלית הן חיוביות יותר מאשר עמדותיהם של הבנים.

למחקר זה השלכות תאורטיות חשובות. נראה כי לזהות האתנית יש חשיבות בהשפעה על עמדות והישגים של תלמידים בלימודי השפה אנגלית. לאור העובדה כי עד כה לא נעשו מחקרים אשר בדקו עמדות של תלמידים לגבי לימוד השפה האנגלית בבתי ספר ערביים מעורבים במדינת ישראל, ממצאי המחקר עשויים אף לתרום בפן היישומי לקובעי המדיניות בתחום החינוך במדינת ישראל, בתכנון הולם של בניית תוכניות הלימוד ובהכשרת מורים בשיטת הוראת השפה האנגלית.

*המחקר נעשה במסגרת עבודת גמר יישומית לתואר M.Ed. בהנחיית פרופ' דוד מיטלברג

מילות מפתח: עמדות, קשר, שייכות אתנו-לשונית, אנגלית

